

Institut Rozwoju Służb Społecznych

PRACA SOCJALNA

6

ROK XXVIII

LISTOPAD–GRUDZIEŃ 2013

INDEKS 374210

PL ISSN 0860-3480

Spis treści

Między teorią a praktyką

Karol Mausch, Ewa Ryś

Pomoc w kontekście zawodu pracownika socjalnego 3

Zygmunt Kukuła

Zwalczanie procederu handlu ludźmi wśród zadań pomocy społecznej..... 18

Rafał Płasek

Między opieką a kontrolą. Pomoc społeczna wobec szans na inkluzję..... 35

Badania

Natalia Ustinowa

Uwarunkowania aktywności społecznej kobiet w Polsce i na Ukrainie 51

Paulina Forma

Rodzina wielodzietna – analiza polityki społecznej i badań pedagogicznych..... 67

Zuzanna Rataj

Osiedle socjalne Darzybór w Poznaniu – założenia a realizacja 81

Dobre praktyki

Iwona Zaraś-Wieczorek

Wnioski z rocznej współpracy asystenta rodziny z klientami... 96

Do dyskusji...

Dorota Nowik

Niebieska Karta – rozwiązanie, ale czy dobre?..... 104

Agnieszka Szewczyk

*Pracownik socjalny jako refleksyjny praktyk, czyli
rozważania o różnych sytuacjach poradniczych*..... 111

Informacje – kraj

Agnieszka Nadziejka-Maziarz

Dozorowani wielokrotnie karani – komunikat z badań..... 120

Informacje – zagranica

Anna Agnieszka Carleo

City Angels – przykład służby drugiemu człowiekowi..... 129

Półka z książkami

Jerzy Szmagański (rec.)

Praca socjalna między dyscypliną a profesją..... 138

Karol Konaszewski (rec.)

*Tożsamość grupowa dewiantów a ich reintegracja
społeczna*..... 143

Marcin Teodoczyk (rec.)

Seksualność – Niepełnosprawność – Rzeczywistość..... 151

Wskazówki dla Autorów publikacji przesyłanych do druku 157

Informacje dla Prenumeratorów 158

Warunki prenumeraty dwumiesięcznika „Praca Socjalna”
w 2014 roku 158

Nataliia Ustinova

Lwowski Uniwersytet im. Iwana Franki

Ukraina

Uwarunkowania aktywności społecznej kobiet w Polsce i na Ukrainie

Wprowadzenie

Dość często porusza się w literaturze socjologicznej i psychologicznej problem zbyt małej reprezentacji kobiet w organach władzy politycznej oraz niewystarczającej liczby kobiet zainteresowanych problemami społecznymi. Opinię kobiet, które stanowią więcej niż połowę ludności kraju nie zawsze bierze się pod uwagę, co uniemożliwia rozwiązanie specyficznych kobiecych problemów, doprowadza do niezrównoważonej polityki i wielu społecznych dysfunkcji. Zarówno dawniej, jak i dzisiaj, w okresie wielkich przemian znaczenia nabiera działalność społeczna skupiona wokół prawnej obrony kobiet, płciowej nierówności, udziału kobiet w rozwoju przedsiębiorczości i w rozwiązywaniu aktualnych problemów społecznych. We współczesnych badaniach naukowych często poruszana jest tematyka trudności doświadczanych przez organizacje pozarządowe, wynikające z ograniczeń zewnętrznych (m.in. z braku środków na szkolenia, braków sprzętowych, trudności lokalowych, braku informacji o ich działalności wśród mieszkańców, braku współpracy z innymi organizacjami, zbyt małej liczby zaangażowanych osób w pracę na rzecz organizacji). Wymienione trudności mogą wynikać również z cech osobowości kobiet, braku umiejętności w orga-

nizowaniu społecznej działalności, niechęci do samorozwoju, niespełnienia oczekiwań, poczucia zmęczenia etc.

Biorąc pod uwagę powyższe fakty, poszukiwałam odpowiedzi na pytanie: jakie społeczno-psychologiczne czynniki warunkują aktywność kobiet w organizacjach pozarządowych. Chodziło mi o poznanie czynników wewnętrznych, niezależnych od organizacji i od ograniczeń zewnętrznych. Ich zdiagnozowanie pozwoliło zrozumieć źródła trudności, problemów i barier działalności społecznej kobiet.

Autorski model badawczy

W naukach społecznych, aktywność społeczna jako pojęcie najszersze obejmujące wszelkie formy uczestnictwa społecznego, interpretowane jest dość szeroko. W socjologii i naukach społecznych rozważa się pojęcie aktywności społecznej w aspekcie makrosocjalnym jako zjawisko masowe, wyrażające się w uczestnictwie osób w działaniach, wykraczających poza obowiązki zawodowe i rodzinne. W sensie psychologicznym jest to pojęcie pojemne, obejmujące różne rodzaje działań, których cechą wspólną jest to, że ich skutki służą nie tylko jednostce, lecz także mają pozytywne konsekwencje dla innych osób i społeczeństwa¹. Należy podkreślić, iż funkcjonowanie terminu „aktywność społeczna” rozciąga się od myślenia o działaniu skierowanym na sprawy społeczne aż do ujęcia aktywności społecznej jako swoistej cechy osobowości, która wyraża się w gotowości do zajmowania się problemami społecznymi. Z jednej strony, jest to sporo dobrowolnych działań, które są podejmowane przez kobietę w celu przyniesienia korzyści społeczności. Z innej strony, aktywność społeczna jest zespołem cech osobowości oraz jej poznawczych właściwości, co znajduje swój przejaw w rozmaitych rodzajach działalności społecznej. Dla niektórych ludzi aktywność społeczna ma zasadnicze znaczenie, inni natomiast angażują się w życie społeczne w pewnych okresach, gdy dzieje się coś niezwykłego, ważnego albo, gdy mają więcej niż zwykle wolnego czasu.

Zaangażowanie kobiet w działalność społeczną można analizować z pozycji różnych teorii psychologicznych: psychoanalitycznej,

¹ M. Lewicka, *Psychologia miejsca*, Wyd. Naukowe Scholar, Warszawa 2012.

behawioralnej, humanistycznej, poznawczej oraz teorii cech osobowości. Warto podkreślić, że większość podejść teoretycznych i metodologicznych w badaniach aktywności społecznej kobiet nie jest kontrowersyjna, a wręcz odwrotnie, idealnie się dopełnia. Właśnie dlatego nie warto rozpatrywać ich jako alternatywnych. Co więcej, warto sformułować zintegrowane podejście do badania czynników uczestnictwa społecznego kobiet, które z jednej strony pozwoli wyróżnić wpływ środowiska i jego rolę w determinacji społecznej aktywności kobiet, a z drugiej – ułatwi wyjaśnić dominujące cechy kobiet, aktywnych w życiu społecznym, ich podstawowe motywy, wartości, potrzeby itd. Ze względu na to, w proponowanym modelu badań zaangażowania kobiet w działalność organizacji pozarządowych, czynniki społecznej aktywności kobiet (angażowania się w działania), podzieliłam na społeczno-demograficzne i społeczno-psychologiczne.

Grupa społeczno-demograficznych czynników zaangażowania się w działania społecznych organizacji obejmuje następujące wskaźniki: wiek, stan cywilny, wielkość miejsca zamieszkania, liczbę posiadanych dzieci, poziom miesięcznych dochodów w rodzinie, poziom wykształcenia osobistego oraz innych członków rodziny. Znaczącym z uwagi na podejmowaną problematykę, związaną bezpośrednio z zaangażowaniem społecznym, jest dotychczasowe doświadczenie własne i rodzinne podejmowania aktywności społecznej, ogólny stosunek do niej oraz ilość czasu wolnego.

Grupa druga zawiera wewnętrzne (społeczno-psychologiczne) warunki i składa się z następujących czynników:

I. Dyspozycja dominująca (gotowość czynienia dobra/pragnienie aktywności/komunikatywność) stanowi zgeneralizowaną skłonność do zachowania się w pewien sposób i zapewnia ukierunkowanie działań społecznych bardziej na siebie, na innych oraz na nawiązywanie kontaktów z innymi i określa zestaw cech charakteru jednostki.

Gotowość czynienia dobra jako chęć niesienia pomocy innym, obrony dobra wspólnego przejawia się w wielkoduszności, empatyczności, wyrozumiałości, opiekuńczości itd. Pragnienie aktywności, wyrażające się przede wszystkim w pragnieniu kobiety do aktywnego działania na rzecz społeczeństwa, opanowywania i przetwarzania rzeczywistości, przejawiania w tych działaniach własnej

indywidualności, niepowtarzalności i unikalności. Następująca dyspozycja dominująca – komunikatywność, przejawia się w towarzyskości, otwartości do innych, łatwości nawiązywania kontaktów, sympatyczności w relacjach z innymi.

II. Pozytywny obraz własnej osoby. Wysoka samoocena pozwala kobiecie optymalnie wykorzystywać swój potencjał, własne możliwości w kierunku rozwiązywania problemów własnych i społecznych. Ponieważ aktywność społeczna wiąże się z koniecznością radzenia sobie w trudnych sytuacjach, możliwością narażenia się na publiczną krytykę, konflikty i spory z innymi członkiniami organizacji, wymaga stabilnej samooceny i pewności siebie.

III. Czynniki motywacyjne jako zespół dominujących potrzeb, motywów, hierarchia wartości oraz postawy kobiet, które wzbudzają gotowość do aktywności społecznej i są głównymi składnikami napędowymi osobowości.

IV. Umiejętności. Udział w organizacjach pozarządowych to sfera działania, w której potrzebne są określone umiejętności: społeczne (umiejętność sprawnego komunikowania się z otoczeniem, słuchania innych), motywacyjno-przywódcze (rozwiązywania problemów, motywowania innych do działania), wiedza ogólnozyciowa oraz doświadczenie działania społecznego, konstruowania i realizacji projektów, zarządzania organizacją.

Metoda i techniki badań

W tak zaplanowanych badaniach wyróżniłam dwa etapy. W pierwszym wykorzystałam metodę sondażu diagnostycznego, a jako narzędzie zastosowałam autorski kwestionariusz do badania czynników udziału kobiet w działalności organizacji pozarządowych. Kwestionariusz do badania aktywności społecznej kobiet skonstruowałam samodzielnie, z uwagi na brak tego typu narzędzia w języku polskim i ukraińskim (uwzględniającego interesujące mnie wskaźniki). Składał się on z trzech części i metryczki, zawierał pytania zamknięte oraz pytania o fakty z życia respondentek.

Pierwsza część kwestionariusza zatytułowana *Zaangażowanie kobiet w NGO, doświadczenie, stosunek ogólny do działalności społecznej*, zawierała pytania dotyczące rodzaju organizacji, w której

kobieta bierze udział, stopnia zaangażowania w działalność (okazjonalna, krótkookresowa, permanentna), roli kobiety w organizacji, doświadczenia z udziału w organizacjach społecznych w przeszłości oraz stosunek do społecznej działalności w ogóle (pozytywny, neutralny, negatywny). Druga część zatytułowana: *Czynniki motywacyjne udziału w organizacjach pozarządowych*, była poświęcona zdiagnozowaniu dominujących potrzeb, motywów, postaw oraz wartości aktywnych społecznie kobiet. Dodatkowo, z uwagi na podejmowaną problematykę, badane kobiety poproszone zostały o określenie powodu zaangażowania się w społeczną działalność, czyli: przekonania religijne, podtrzymywanie tradycji rodzinnej oraz organizację czasu wolnego. W części trzeciej *Cechy osobowości oraz umiejętności aktywnych społecznie kobiet*, wzięto pod uwagę wyodrębnienie dominujących cech osobowościowych aktywistek, płci kulturowej, samooceny kobiet oraz najważniejszych umiejętności, które są ważne dla aktywności społecznej. Dodatkowe pytania metryczkowe, podane na początku ankiety, odnosiły się do wybranych cech społeczno-demograficznych kobiet, takich jak: wiek, stan cywilny, miejsce zamieszkania oraz urodzenia, liczba posiadanych dzieci, poziom zadowolenia z miesięcznych dochodów w rodzinie, określenie poziomu osobistego wykształcenia oraz innych członków rodziny.

W drugim etapie badania, jako dodatkowe źródło informacyjne, przeprowadziłam wywiady indywidualne. Szczególnym obiektem moich zainteresowań była motywacja udziału społecznego kobiet oraz działania na rzecz kobiet.

Charakterystyka badanej grupy

Grupa badawcza składała się z 60 kobiet, w tym 30 kobiet z Ukrainy (województwo lwowskie) i 30 z Polski (województwa: mazowieckie, łódzkie, kujawsko-pomorskie). Zostały one dobrane według trzech kryteriów: aktywny udział w kobiecej organizacji pozarządowej, minimum roczne doświadczenie udziału w tej organizacji, długi okres funkcjonowania organizacji pozarządowej.

Badane kobiety ze względu na przyjęte kryteria dobrałam z dwóch organizacji kobiecych. Grupa polskich aktywistek brała udział w takiej znanej organizacji, jak Liga Kobiet Polskich (Za-

ząd Główny w Warszawie) oraz w oddziałach i kołach terenowych w Łodzi, Bydgoszczy i Opolu). Z kolei ukraińskie aktywistki były dobrane z podobnej organizacji w zakresie działalności oraz misji działania – Związku Kobiet Ukraińskich (Zarząd Główny we Lwowie) oraz z oddziałów i kół terenowych (Stryj, Turka, Drohobycz). Podstawowymi celami działania obu organizacji jest podtrzymywanie i upowszechnianie tradycji narodowej, rozwój świadomości obywatelskiej, pomoc społeczna kobietom, działalność charytatywna, edukacja, oświata i wychowanie, działalność na rzecz rodziny, przeciwdziałania patologiom społecznym.

Jak zakładałam hipotetycznie, dla członkiń organizacji kobiecych tak w Polsce, jak i na Ukrainie, uczestnictwo społeczne jest stałe, regularne i stanowi bardzo ważny cel w życiu. Dość łatwo przypuszczalnym faktem było, że większość respondentek była zaangażowana społecznie w przeszłości. Pośród najczęściej wymienianych doświadczeń dominowały przede wszystkim: uczestnictwo w harcerstwie, działania pomocowe oraz charytatywne, udział w komitetach osiedlowych, rodzicielskich itd. Poza tym, wiele kobiet wskazało, że aktualnie, oprócz udziału w organizacji kobiecej, są zaangażowane w innych formach aktywności społecznej (m.in. uczestnictwo w towarzystwach kulturalnych i naukowych, wykonywanie prac społecznych na rzecz osiedla, bliskich sobie osób, lokalnej wspólnoty). Oczywiście było to, że prawie wszystkie respondentki uznały, iż aktywność społeczna jest potrzebna i pełni w społeczeństwie znaczącą rolę (80% – grupa ukraińska i 100% – grupa polska).

Na podstawie uzyskanych odpowiedzi, nakreśliłam portret społeczno-demograficzny badanych kobiet. Wśród obu grup, stosunkowo największą podgrupę tworzyły kobiety w wieku powyżej 50 lat. Najmniejsze podgrupy wiekowe wśród aktywnych społecznie Ukrainek utworzyły kobiety w wieku do 25 lat oraz pomiędzy 26. a 35. rokiem życia (po 10% osób), kobiety od 36 do 50 lat stanowiły 13,3%. Z kolei, w grupie badanych Polek, osób w wieku do 25. roku życia nie było w ogóle, kobiet w wieku od 26 do 35 lat – 10%, pomiędzy 36. a 50. również 10%. Po pierwsze, może to oznaczać, że kobiety z opóźnieniem, spowodowanym różnymi przyczynami (m.in. macierzyństwem, karierą zawodową, orientacją na uzyskanie materialne-

go komfortu) angażują się w działalność społeczną. Po drugie, może to być spowodowane utratą z wiekiem najbardziej istotnych dla siebie ról społecznych, bliskich osób, pewności na przyszłość, które powodują „wchodzenie” kobiety w pracę społeczną i tym samym zwracają jej pozycję społeczną i poczucie bezpieczeństwa. Po trzecie, wiadomo, że im starsza jest osoba, tym lepiej rozumie, co dzieje się dookoła, ma uformowane postawy i świadomość obywatelską. Po czwarte, może się to wiązać z doświadczeniem pracy w NGO. Wiele działaczek zaznaczyło, że bierze udział w działalności społecznej powyżej 10 lat. To już doświadczone społeczniczki, które z poświęceniem pełnią swoją misję i widzą w tym ważny cel w życiu.

Ze względu na deklarowany stan cywilny wynika, że grupę ukraińską tworzyło 13,4% osób stanu wolnego, 70% pozostawało w związkach małżeńskich, 10% to są osoby rozwiedzione, 3,3% zadeklarowało pozostawanie w konkubinacie i 3,3% to wdowy. W grupie polskiej dominowały kobiety zamężne (60%) oraz wdowy (36,6%). W skład pozostałej części weszły rozwódki, które stanowią 3,3%. Zdecydowana większość kobiet ukraińskich to matki, wychowujące najczęściej dwoje (50%) lub jedno dziecko (33,3%). W badaniu uczestniczyły również matki trojga dzieci, jednak ich udział był nieznaczący – 3,3%. Wśród ankietowanych w grupie polskiej podobnie przeważają matki dwojga dzieci (63,3%), 23,3% ma jedno dziecko, a 6,7% troje dzieci.

Analizując poziom wykształcenia, można stwierdzić, że dominują kobiety z wyższym wykształceniem (grupa ukraińska – 93,3%, grupa polska – 70%). Kobiety, które charakteryzują się dobrym przygotowaniem edukacyjnym chętnie angażują się w działania o charakterze społecznym. Podobne wyniki spotykamy w badaniach empirycznych, przeprowadzonych przez A. Titkow. Autorka wskazuje, że poziom wykształcenia jest czynnikiem, który najsilniej kształtuje postawy, wpływa na sposób spędzania wolnego czasu i na styl życia kobiety. Jak się okazuje, wśród badanych kobiet najpopularniejszy jest humanistyczny kierunek wykształcenia, zdecydowanie mniej miało wykształcenie techniczne. Do komentowanej już wcześniej informacji o wpływie wykształcenia wyższego na aktywność kobiet należy dodać znaczenie poziomu wykształcenia rodziców (u 25%

kobiet ukraińskich i 33% kobiet polskich, co najmniej jeden z rodziców ma wykształcenie wyższe), które generalnie sprzyja rozwojowi samodzielności i niezależności u córki. Im większy kapitał kulturowy kobiet (wiedza, doświadczenie rodzinne itd.), tym większa ciekawość świata, chęć samorealizacji, chęć rozwoju osobistego, tendencja do wykorzystania posiadanych talentów i nabytej wiedzy.

Największą pod względem liczebności grupą zawodową wśród badanych Ukrainek są kobiety pracujące w instytucjach państwowych – 53,3%. Pozostałe, najczęściej są pracowniczkami instytucji prywatnych, naukowych oraz pozarządowych. Natomiast dla 53,3% kobiet z grupy badawczej w Polsce organizacja pozarządowa jest miejscem pracy. Współcześnie, jak zaznacza A. Śliwa, udział w polskich organizacjach pozarządowych stał się narzędziem aktywnej polityki rynku pracy. Dla bezrobotnych jest szansą powrotu do aktywności zawodowej, natomiast dla osób aktywnych zawodowo – szansą na zapobiegnięcie „wypaleniu zawodowemu” (m.in. regeneracja sił, upust emocjom, rozwijanie umiejętności, rozładowanie napięć, integracja społeczna). Jednocześnie, fakt zaangażowania w sprawy społeczne może być spowodowany dążeniem kobiet do efektywności i osiągnięcia sukcesów, które są najbardziej przyjemnym elementem w życiu zawodowym.

Tylko 10% respondentek z ukraińskich organizacji kobiecych oceniało swoją sytuację materialną jako bardzo dobrą, jako dobrą oceniło 33,3%, jako średnią – 36,7%, złą – 20%. Z kolei, Polki w większości były średnio zadowolone ze swojej sytuacji finansowej (60% respondentek), pozostałe oceniły sytuację jako dobrą (23,4%), bardzo dobrą (13,3%) oraz złą (3,3%). Ogólnie, wiadomym faktem jest, że problemy ekonomiczne kobiet powodują niepokój i w dużym stopniu blokują decyzję o zaangażowaniu się w działalność publiczną, polityczną oraz społeczną. Mimo że sytuacja ekonomiczna badanych kobiet nie jest satysfakcjonująca, nasuwa się wniosek, że dla większości praca społeczna nie jest wykonywana dla zarobku, a przede wszystkim jest podejmowana dobrowolnie dla zrealizowania konkretnych zadań i osobistej satysfakcji.

Z deklaracji badanych kobiet dotyczących czasu wolnego w ciągu dnia wynika, że szansą wzmożonej aktywności społecznej nie jest

dysponowanie większą ilością czasu wolnego, ale znalezienie takiego środowiska, w którym kobieta będzie mogła z maksymalną efektywnością wykorzystywać czas własny i czas innych.

Czynniki motywacyjne udziału w kobiecych organizacjach pozarządowych

Okazało się, że kobiety z grupy ukraińskiej są społecznie aktywne dlatego, że przynosi im to możliwość realizacji osobistych potrzeb w samorealizacji (46,7%) oraz przynależności i zakorzenianiu w grupie (33,3%). Z kolei, członkinie polskich organizacji pozarządowych, w zdecydowanie większym stopniu wymieniały, oprócz samorealizacji (33,3%), urzeczywistnienie potrzeby bezpieczeństwa (43,4%). Jak widać, chęć realizacji swych możliwości daje kobietom poczucie użyteczności, jest ważnym czynnikiem udziału społecznego dla respondentek w obu badanych grupach. Członkinie polskich organizacji kobiecych ponad trzykrotnie częściej wskazywały na to, że podejmują działania wspólne, służące dobru społecznemu, ponieważ ono zapewnia poczucie bezpieczeństwa w obliczu realnych zagrożeń życiowych i daje wsparcie ze strony innych.

Kobiety z grupy ukraińskiej w swoich odpowiedziach najczęściej zaznaczały motywy osiągnięć (53,3%) oraz afiliacji (33,3%). Natomiast respondentki z grupy polskiej prawie równo wskazywały na znaczącą rolę trzech motywów: afiliacji (30%), władzy (30%) oraz osiągnięć (40%).

Badane kobiety zapytałam o motywy, którymi się kierowały, podejmując działania społeczne. Co 2. respondentka z Ukrainy (53,4%) zaznaczyła, że angażuje się w tę działalność, ponieważ chce altruistycznie pomagać tym, którzy potrzebują pomocy oraz co 3. pragnie spędzić pożytecznie każdą wolną chwilę (26,6%). Pozostałe 6 kobiet (20%), bierze udział w działalności organizacji, bo członkowie ich rodziny byli społecznie aktywni w przeszłości. Opinie kobiet polskich są podobne. Zdecydowana większość badanych aktywistek polskich (66,7%) działa z moralnych i altruistycznych pobudek, tzw. „potrzeby serca”. Siedem z trzydziestu badanych kobiet (23,3%) pragnie pożytecznie spędzić czas wolny, dla trzech, co stanowi 10% badanych, udział w sektorze pozarządowym jest kontynuowaniem tradycji rodzinnej.

Dla kobiet, które biorą udział w kobiecych organizacjach pozarządowych na Ukrainie najbardziej ważne były wartości kompetencyjne (ambicja, inteligencja, logiczność, posiadanie wyobraźni). Kolejne miejsce zajęły wartości moralne (odpowiedzialność, pomocniczość, uczciwość, dobro). Nieco niżej znalazły się wartości osobiste, takie jak: uznanie społeczne, życie pełne wrażeń i przyjemności, poczucie własnej godności. Najmniej cenione dla Ukrainek były wartości społeczne, takie jak: patriotyzm, pokój na świecie, bezpieczeństwo narodowe oraz sprawiedliwość. Opinie badanych działaczek polskich organizacji kobiecych różniły się dość znacznie. Badane aktywistki z Polski najwyższej spośród podanych grup wartości ceniły wartości moralne. W następnej kolejności znalazły się wartości osobiste. Stosunkowo najmniej ważne były wartości społeczne i kompetencyjne. Warto podkreślić, że wysokie znaczenie wartości kompetencyjnych, obecne w grupie badanych kobiet z ukraińskich organizacji pozarządowych, jest dość interesującym i nowym zjawiskiem. Takie zmiany mogą być wyjaśnione uświadomieniem sobie przez kobiety, że w obecnych warunkach życia wiedza, doświadczenie i racjonalne podejście do działania są szansą na zwiększenie ich pozycji społecznej i samodzielnego radzenia sobie w różnych sytuacjach.

Podsumowując wyżej przedstawione wyniki, można wymienić następujące podobieństwa oraz różnice. Badane kobiety z obu analizowanych grup pracują społecznie dla realizacji własnych możliwości i rozwoju osobowości, również dla nawiązywania kontaktów interpersonalnych, poczucia własnej użyteczności, wynikającego z realizacji konkretnych zadań. Wśród najczęstszych motywów badane aktywistki wymieniały motywację religijną, moralną oraz altruistyczną. Szczególną wartość miało dla nich dobro, uczciwość, odpowiedzialność, troska o potrzeby innych ludzi i chęć niesienia pomocy. Na równi z tym, rezultaty przeprowadzonych badań ukazały zróżnicowanie między grupami w zakresie powodów zaangażowania społecznego. Kobiety z polskich organizacji pozarządowych częściej szukają bezpieczeństwa w sytuacjach trudnych i krytycznych, również schronienia, poczucia wspólnoty, wsparcia ze strony innych, co daje im kolektywistyczna forma działania. Ukraińskie aktywistki, aktywizując się społecznie, częściej szukają

więzi z innymi, pragną przebywać wśród osób o podobnych poglądach i zainteresowaniach. Większe znaczenie mają dla nich wartości kompetencyjne i indywidualne. Aktywność społeczna badanych kobiet z Ukrainy bezwzględnie jest efektem preferencji troski o potrzeby innych ludzi i całej społeczności. Organizacje pozarządowe stają się dla ukraińskich aktywistek szkołą życia, miejscem zdobywania doświadczenia, uzyskiwania nowych umiejętności, poznawania ciekawych ludzi oraz rozwiązywania własnych problemów.

Cechy osobowości oraz umiejętności aktywnych społecznie kobiet

Cechami charakteryzującymi członkinie organizacji kobiecych, tak w Polsce, jak i na Ukrainie są wielkoduszność, empatia, wyrozumiałość, opiekuńczość. Na drugim miejscu jest zestaw cech, który świadczy o aktywności, dzielności, twórczości, kreatywności badanych aktywistek społecznych. Z kolei, takie cechy, jak łatwość nawiązywania kontaktów, towarzyskość, otwartość na innych są również często spotykane w odpowiedziach respondentek. Badane kobiety są otwarte na świat, na nowe doświadczenia i podnoszenie kwalifikacji, są bardziej niezależne i kreatywne. Taki stan rzeczy przyczynia się do tego, że kobiety pragną być coraz bardziej aktywne w wielu obszarach życia społecznego.

Dość znaczny odsetek badanych z obu grup (73,3% badanych z grupy ukraińskiej i 80% z grupy polskiej) charakteryzuje się wysoką samooceną. Wyniki badań wskazują także, że udział kobiet z niską samooceną w obu grupach nie sięga 30%. Można powiedzieć, że dla kobiet z wysoką samooceną podejmowanie działań społecznych stwarza dodatkowe możliwości rozwijania umiejętności, zdobywania nowych osiągnięć, sukcesów, szacunku wobec siebie. Z kolei, osoby niepewne siebie szukają w działalności społecznej dowartościowania i okazji do pokonania swoich słabości przez wzrost poczucia bycia potrzebną, skuteczności działań oraz wsparcia ze strony innych.

Badane kobiety zostały zapytane również, czy mają określone umiejętności i predyspozycje przydatne w działalności społecznej. Zauważmy, że wyróżnione umiejętności są komplementarne, czyli dopełniają się wzajemnie. Aktywistki z Ukrainy prawie dwukrot-

nie częściej niż Polki wymieniały, że mają problem z umiejętnością motywowania innych do działania oraz nie mają fachowej wiedzy w zarządzaniu. Ocena pozostałych umiejętności, takich jak: łatwość nawiązywania kontaktów, słuchania innych, rozwiązywania problemów ma zbliżony odsetek wskazań i nieznacznie różni się w obu badanych grupach, najczęściej sięga maksymalnej ilości punktów. Istotne jest również to, że większość badanych kobiet z obu grup ogólnie ocenia swoje umiejętności społeczne na dość dobrym poziomie.

Motywy zaangażowania kobiet

W drugiej fazie badania przeprowadziłam wywiady z członkiniami organizacji kobiecych. Z ogólnej grupy badanych wybrałam 20 chętnych osób (po dziesięć z każdej podgrupy). Połowa z nich (po 5 osób z każdej grupy) jest członkiniami zarządu, druga połowa nie pełni wiodącej roli w organizacji. Na początku wywiadów starałam się poznać, jakie skojarzenia wywołuje u respondentek zdanie „uczestnictwo w kobiecej organizacji pozarządowej”. Prawie każda kobieta powiedziała, że jest to praca na rzecz kobiet, które tego potrzebują. Zdaniem 6 respondentek jest to pozyskiwanie funduszy, poradnictwo, szkolenie. Pięć innych kobiet mówiło o wielkiej misji, poczuciu sensu, wspieraniu różnych grup społecznych i pomocy. Dla 9 osób jest to przywództwo, pisanie projektów, komunikacja. Często spotykane były też skojarzenia z zadowoleniem, koleżankami, radością, komunikowaniem się oraz przyjemnym miejscem.

Na pierwsze pytanie o powody, dla których kobiety angażują się w działalność społeczną, odpowiedzi były bardzo zróżnicowane ze względu na treść, natomiast bardzo spójne w obu grupach. Na podstawie otrzymanych odpowiedzi wyodrębniłam wspólne motywy udziału kobiet w organizacji pozarządowej w Polsce i na Ukrainie. Dla wielu badanych kobiet aktywność społeczna jest możliwością:

- spotykania się z ludźmi, współpracy z innymi, komunikowania się z koleżankami o podobnych poglądach i zainteresowaniach, przebywania w sympatycznej atmosferze, pełnej zaufania, szacunku i akceptacji. Na potwierdzenie podaję przykłady wypowiedzi respondentek. Na przykład, wdowa, matka dwojga dorosłych dzieci zaznaczyła: *Ważne jest dla mnie poznanie nowych ludzi*.

Dobrze czuję się w pracy grupowej. Inna kobieta w wieku 52 lat, matka dwojga dzieci powiedziała: Odpowiednia atmosfera, akceptacja tego, co robię, wiara koleżanek w mój sukces,

- podtrzymanie tradycji rodzinnej, gdzie działalność w NGO stanowi dla kobiety i jej krewnych sens życia. Na przykład, aktywistka LPK w wieku 55 lat, z wyższym wykształceniem odpowiada: *Od lat w mojej rodzinie działalność społeczna występowała obok działalności partyjnej mojego Ojca. Poza mną działalnością społeczną zajmowały się dwie siostry oraz rodzeństwo mojej Matki. Członkini ukraińskiej organizacji kobiecej zaznacza: Społeczne działanie podejmuję z przyzwyczajenia. Aktywne włączanie się w działalność organizacji społecznych jest mi znane od dzieciństwa,*
- uzyskanie zadowolenia z siebie, poczucia bycia potrzebną i pożyteczną, które wynikają z realizacji konkretnych zadań służących dobru społecznemu oraz realizacji własnych możliwości. Oto słowa kobiety z Ukrainy, w wieku 52 lat, mężatki, matki dwojga dzieci: *Mam ogromną satysfakcję z pomocy niesionej innym. Jestem osobą aktywną. Cały czas potrzebuję aktywności. Działalność społeczna daje mi dużo przyjemności, a szczęście, jakie daję ludziom satysfakcjonuje mnie. Czuję się potrzebna i spełniona. Podobnie odpowiedziała 55-letnia aktywistka z Polski, mężatka, matka jednego dziecka: Sprawia mi przyjemność, kiedy moja praca społeczna przynosi efekty, skutkuje w oczekiwanej pomocy. Udało mi się pozyskać od gminy miasta Łódź dla kobiet i ich rodzin 12 lokali socjalnych,*
- rozwijania siebie. Wypowiedzi, w których chodziło o realizację własnych możliwości i rozwoju osobowości najczęściej można było spotkać u dość młodych kobiet. Podamy następujące przykłady: *Poprzez działanie na rzecz innych jest to szansa na dowartościowanie się. (28 lat, Liga Kobiet Polskich); Pomagasz innym – rozwijasz siebie. (22 lata, Związek Ukrainek), Jestem aktywna dla samej siebie. Pragnę samorealizacji i chcę czuć się spełniona. (27 lat, Liga Kobiet Polskich), Mam umiejętności przywódcze i organizacyjne. Dzięki pomocy potrzebującym mogę się spełniać, realizować siebie. (34 lata, Liga Kobiet Polskich, wdowa), Pomaga mi to realizować swoje zainteresowania i swoją osobowość. Mam satysfakcję z wykonywanej pracy (30 lat, Związek Ukrainek),*
- rozwijania idei pomagania innym. Respondentki, bez względu na wiek, wykształcenie, doświadczenie i narodowość, najczęściej wymieniały czynniki, związane z chęcią niesienia pomocy. Tak

młoda kobieta z Polski, w wieku 30 lat, matka jednego dziecka zaznacza: *Lubię pomagać innym, tu mam możliwość wspierania osób najbardziej potrzebujących.* 60-letnia społeczniczka, wdowa, matka dwojga dzieci stwierdziła: *Lubię nieść pomoc drugiemu człowiekowi, wynika to z potrzeby serca. Bo każdy człowiek znajdujący się w trudnej sytuacji życiowej potrzebuje pomocy i wspierania życzliwych osób.* Podobnie stwierdziła kobieta 58-letnia: *Mając świadomość pomocy drugiemu człowiekowi, można realizować konkretne zadania, które służą dobru ogólnemu,*

- przekazania bogatego doświadczenia życiowego, wykorzystania posiadanych umiejętności oraz przedłużenia życiowej czy zawodowej aktywności w wieku starszym. A to stwierdzenia kobiet 60-letnich: *Na szczęście istnieją organizacje pozarządowe. Przychodząc do pracy, czuję się młoda, aktywna, zdrowa i potrzebna innym; Działalność społeczna regeneruje i przywraca siły do życia, daje poczucie użyteczności i daje możliwość kontynuowania swojego zawodu.*

Jednocześnie, wyodrębniłam kilka odmiennych reakcji na zadane pytanie na temat kraju, w którym działają kobiety oraz roli, jaką pełnią w organizacji. Rozmówczynie z Ukrainy podkreślały, że organizacja pozarządowa często staje się głównym miejscem pracy dla kobiety. W tych wypowiedziach nie chodziło tylko o zyski materialne, a raczej o możliwości działania, tworzenia kontaktów zawodowych, wymiany informacji oraz zdobycia cennego doświadczenia. Na przykład, kobieta w wieku 52 lat podkreśla: *W NGO mogę zdobyć doświadczenie i spełnić się zawodowo. We współczesnych warunkach życiowych znaleźć pracę jest dość trudno.* Podobny komentarz podała kobieta w wieku 24 lat: *To jest dla mnie miejsce zdobycia odpowiedniego doświadczenia, kwalifikacji i umiejętności, potrzebnych na rynku pracy.* Bezrobocie dotyka ukraińskie kobiety częściej, niż polskie. O większym zagrożeniu bezrobociem na Ukrainie świadczy fakt, że stopa bezrobocia kobiet jest wyższa niż w Polsce i pozostają bez pracy przez dłuższy okres. Bardzo często dotyczy to osób młodych, które jeszcze nie mają doświadczenia w pracy zawodowej oraz osób w wieku starszym, które po latach do niej powracają. Praca społeczna podejmowana przez kobietę, z jednej strony wynika z konieczności materialnych, a z drugiej z chęci uzyskania bezpieczeństwa oraz niezależności,

Kobiety, zarządzające organizacją (tak Polki, jak i Ukrainki), częściej niż zwykłe członkinie wypowiadały się na temat chęci realizacji swoich ambicji oraz zdobycia wysokiej pozycji społecznej. Świadczą o tym wypowiedzi: *Jestem postrzegana jako pełniejsza, bardziej wartościowa, zasługująca na szacunek; Aktywizacja społeczna przynosi mi prestiż i pozycję społeczną.* Takie wypowiedzi zdarzały się rzadko.

Podsumowanie

Przedstawione w tym artykule wyniki badań wymagają oczywiście pogłębienia z uwzględnieniem liczniejszych populacji badawczych oraz przeprowadzenia analizy statystycznej. Jest to celem moich badań w przyszłości. Jednak przeprowadzona analiza czynników zaangażowania polskich i ukraińskich kobiet w działalność organizacji pozarządowych pozwala stwierdzić, że czynniki zaangażowania społecznego kobiet w Polsce i na Ukrainie są bardzo podobne i pozwala wysunąć kilka wniosków:

1. Najbardziej rozpowszechnionym etapem, w którym kobiety podejmują działalność społeczną jest wiek powyżej 50 lat, kiedy dzieci są już dorosłe, a sama kobieta posiada pewne doświadczenia zawodowe oraz życiowe. Jednocześnie warto podkreślić wielkie znaczenie ogólnej życiowej aktywności kobiety i chęci działania, jako dominującego stanu psychicznego. Jeżeli kobieta angażuje się w działalność społeczną, to najprawdopodobniej jest aktywna i w innych obszarach życia społecznego i osobistego.
2. Aktywność społeczna pomaga kobietom budować swoje poczucie kompetencji, jest sposobem na samorealizację i samorozwój, daje możliwość doświadczania łączności z grupą, integracji z innymi ludźmi, możliwość wspólnego działania oraz wyraża odczuwanie wpływu na rzeczywistość, przynosi satysfakcję z osobistego zaangażowania. Aktywistki działają ze względu na zasady moralne i współczucie wobec potrzebujących, realizując tym samym potrzeby, które nie zostają zaspokojone ani w życiu zawodowym, ani prywatnym.
3. Społeczniczki oceniają siebie i własne możliwości pozytywnie. Wielkoduszność, empatyczność, wyrozumiałość, opiekuńczość, inicjatywa, troskliwość, uczuciowość, wrażliwość na po-

trzeby innych uważają za dominujące cechy osobowości. Z kolei, działaczki polskiej organizacji częściej, niż kobiety ze Związku Ukrainek zaznaczały pewność siebie, zdolność przekonywania, spryt życiowy i inne cechy, opisane w literaturze przedmiotu jako bardziej męskie.

4. Aktywność kobiet jest mocno związana z poczuciem jakości życia: dostarcza satysfakcji, wpływa na tworzenie więzi społecznych, umożliwia rozwiązywanie osobistych problemów, przywraca siły do życia, pomaga zaspokoić potrzeby i osiągnąć cele. Tym samym realizuje ważną funkcję wspierającą poczucie własnej wartości.
5. Ważne dla aktywności społecznej są następujące umiejętności: łatwość nawiązywania kontaktów, słuchania innych, rozwiązywania problemów, motywowania innych do działania oraz fachowa wiedza z zakresu zarządzania. Aktywistki z Ukrainy prawie dwukrotnie częściej niż Polki wymieniały, że nie mają umiejętności motywowania innych do działania oraz brakuje im fachowej wiedzy.

Na podstawie wypowiedzi badanych kobiet, można stwierdzić, że decyzja o społecznym uczestnictwie jest spowodowana chęcią pomagania innym, spotykania się i potrzebą współpracy z ludźmi, przebywania w atmosferze pełnej zaufania i akceptacji, uzyskania zadowolenia z siebie, poczucia bycia potrzebną, a także możliwością realizacji takich zadań, które służą dobru społecznemu. Dla niektórych kobiet jest to także możliwość i okazja do przekazywania bogatego doświadczenia życiowego, rozwijania siebie, przedłużenia życiowej czy zawodowej aktywności. Uczestnictwo w organizacjach pozarządowych występuje również jako kontynuacja tradycji rodzinnej.

Summary

The article analyses the term of social activity and describes main conditions of women's social activity according to psychological theories. An original scientific model was put forward in the article. It enables the analysis of the most significant factors influencing women's contribution to social organizations. Comparative analysis of Ukrainian and Polish women's involvement in female non-governmental organizations was divided into the following subject areas: social and demographic illustration of a researched group, motivational factors for women's involvement into non-governmental organizations and socially active women's personalities and skills.

PRACA SOCJALNA – dwumiesięcznik Instytutu Rozwoju Służb Społecznych, uwzględniony w wykazie polskich czasopism naukowych Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego oraz w międzynarodowej bazie czasopism Index Copernicus.

INDEX COPERNICUS
INTERNATIONAL

Redaktor naczelna: *dr Joanna Staręga-Piasek*

Sekretarz redakcji: *Małgorzata Pośnik*, e-mail: malgorzata.posnik@irss.pl

Tłumacz z jęz. angielski: *Bartosz Chmielewski*, e-mail: bartosz.chmielewski@irss.pl

Adres redakcji: ul. Marszałkowska 34/50, 00-554 Warszawa,

tel. 22 629-40-18, 22 622-32-45, tel./faks 22 621-04-23

e-mail: irss@irss.pl

Internet: www.irss.pl

Stały dyżur redakcyjny: wtorek – godz. 10 -12.

Wszelkie prawa zastrzeżone. Kopiowanie, powielanie i rozpowszechnianie bez zgody

Wydawcy zabronione.

Nakład 1500 egz.

Skład, łamanie i druk: Wydawnictwo Garmond, Kazuń Nowy, ul. Dolna 12